

IJTIMOIIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNALI

VOL.3 № 2

2026

O‘ZBEK VA RUS TILLARIDAGI IQTISODIY TERMINLARNING QIYOSIY TAHLILI

Komilova Mukarram Qobiljonovna

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti, katta o‘qituvchi

Raxmatullayev Ma’ruf Sherali o‘g‘li

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti, 1-bosqich talaba

Eshimov Nozimjon Ziyodulla o‘g‘li

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti, 1-bosqich talaba

Annotatsiya

Ushbu maqola o‘zbek va rus tillaridagi iqtisodiy terminlarning qiyosiy tahlilini o‘rganishga qaratilgan bo‘lib, ikkala tildagi atamalarning etimologik, leksik-semantik va funksional xususiyatlari solishtiriladi. Tadqiqot davomida iqtisodiy atamalar strukturasi, ma’nosi, ularning xalqlararo muloqotdagi roli hamda tilga xosliklar o‘rtasidagi farqlar aniqlanadi. Maqola iqtisodiy terminologiyaning normativlashtirish, tarjima va kommunikativ jihatlarini ham yoritadi. Maqola natijalari lingvistik tadqiqotlar va terminshunoslik metodlari uchun ilmiy ahamiyatga ega.

Kalit so‘zlar: iqtisodiy terminologiya, qiyosiy tahlil, o‘zbek tili, rus tili, leksik-semantik tahlil, etimologiya, tarjima, kommunikativ funksiyalar.

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ПОКАЗАТЕЛЕЙ В УЗБЕКСКОМ И РУССКОМ ЯЗЫКАХ

Комилова Мукаррам Кобилжоновна

Самаркандский институт экономики и сервиса, старший преподаватель

Рахматуллаев Ма’руф Шерали угли

Самаркандский институт экономики и сервиса, студент 1 курса

Эшимов Нозимжон Зиёдулла угли

Самаркандский институт экономики и сервиса, студент 1 курса

Аннотация

Данная статья посвящена сравнительному анализу экономических терминов в узбекском и русском языках, сопоставляя этимологические, лексико-семантические и функциональные особенности терминов в обоих языках. В ходе исследования определены различия в структуре, значении экономических терминов, их роли в межнациональной коммуникации и языковой специфике. В статье также рассматриваются нормативные, переводческие и коммуникативные аспекты экономической терминологии. Результаты статьи имеют научное значение для лингвистических исследований и терминологической методики.

Ключевые слова: экономическая терминология, сравнительный анализ, узбекский язык, русский язык, лексико-семантический анализ, этимология, перевод, коммуникативные функции.

COMPARATIVE ANALYSIS OF ECONOMIC TERMS IN UZBEKISTAN AND RUSSIAN LANGUAGES

Komilova Mukarram Qobiljonovna

Samarkand Institute of Economics and Service, Senior Lecturer
Raxmatullayev Ma'ruf Sherali o'g'li
Samarkand Institute of Economics and Service, 1st-year Student
Eshimov Nozimjon Ziyodulla o'g'li
Samarkand Institute of Economics and Service, 1st-year Student

Abstract

This article is aimed at studying the comparative analysis of economic terms in the Uzbek and Russian languages, comparing the etymological, lexical-semantic and functional features of terms in both languages. During the study, the differences between the structure, meaning of economic terms, their role in interethnic communication, and language specifics are determined. The article also covers the normative, translation and communicative aspects of economic terminology. The results of the article are of scientific importance for linguistic research and terminological methods.

Keywords: economic terminology, comparative analysis, Uzbek language, Russian language, lexical-semantic analysis, etymology, translation, communicative functions.

Iqtisodiyot sohasida aniqlik va mantiqiy tushuncha yaratishda terminlar muhim rol o'ynaydi. Iqtisodiy terminologiya — bu iqtisodiy tushunchalar, jarayonlar va qonuniyatlarni ifodalovchi maxsus leksik birliklar majmui bo'lib, u iqtisodchilar, mutaxassislar va til foydalanuvchilari o'rtasida samarali kommunikatsiyani ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Iqtisodiy bilimlarning xalqaro almashinuvi, global iqtisodiy jarayonlarning murakkablashuvi tilshunoslik va terminologiya fanlari oldida yangi ilmiy masalalarni qo'ygan. Ayniqsa, o'zbek va rus tillarida iqtisodiy atamalar mazmuni, tuzilishi va qo'llanilishi jihatlarini bo'yicha farqlarni aniqlash iqtisodiy tilshunoslik va professional tarjima amaliyoti uchun dolzarb hisoblanadi.

O'zbek iqtisodiy terminlari ko'p hollarda rus va ingliz tillaridan olinadi va o'zbek tilida qo'llaniladi, lekin ko'p o'zbek so'zlaridan foydalanish yoki ularni o'zbek tiliga moslab chiqish o'ziga xos tarzda amal qiladi. Bu, ayniqsa, iqtisodiy sohada o'qitish, tushunchalar o'rganish va ma'lumotlarni ko'rsatishning muhim qismi bo'lib kelmoqda. O'zbekistonda iqtisodiy sohalarda faol ishtirok etuvchi mutaxassislar va talabalar uchun rasmiy qo'llanma sifatida "O'zbekiston Respublikasining iqtisodiy kengash tomonidan tavsiya etilgan iqtisodiy sohalarda ishlatiladigan terminlar to'g'risida"gi 2000-yil 16-sonli qaror maqbul hisoblanadi. Bu qarorda o'zbek tilida ishlatiladigan iqtisodiy terminlar va ularning ma'nolari tasdiqlangan.

Tadqiqotning asosiy maqsadi — o'zbek va rus tillaridagi iqtisodiy terminlarning etimologik, leksik-semantik va funksional xususiyatlarini qiyosiy tahlil orqali aniqlash hamda tillararo tarjimada uchraydigan asosiy farqlar va umumiyliklarni ilmiy asosda yoritishdir. Yuqoridagi maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi:

1. o'zbek va rus tillarida iqtisodiy terminologiya sohasidagi asosiy atamalarning kelib chiqishi va etimologik xususiyatlarini tahlil qilish;
2. ikkala til o'rtasida terminlarning semantik spektri va strukturaviy tuzilishini qiyoslash;
3. iqtisodiy terminlar tarjimasida uchraydigan terminologik noaniqliklar va ekvivalent muammolarni aniqlash;
4. tadqiqot natijalari asosida o'zbek-rus iqtisodiy terminologik lug'atlar yaratish bo'yicha takliflar ishlab chiqish.

Ushbu maqsad va vazifalar asosida olib borilgan tadqiqot o'zbek va rus tillarida iqtisodiy tilning xususiyatlarini funksional-lingvistik yondashuv orqali yoritishga xizmat

qiladi.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili

Ma'lumki, XX asrning ikkinchi choragida o'zbek tili terminologiyasini ilm-fan tarmoqlari bo'yicha to'plash va tadqiq qilishning ilmiy me'yorlarini ishlab chiqish borasida qator tadqiqot ishlari olib borilgan. S. Nazarov, U. Tursunov, Oybek, Qori Niyozov, E. Musin, N. Alimuhamedov, H. Dadaboyevlar yozgan risola va maqolalar ushbu harakatning yorqin misolidir.

Terminologiya sohasida olib borilgan tadqiqotlar ko'plab muhim jihatlarni yoritgan. Jumladan:

- iqtisodiy terminologiya tushunchasi va ularning tartibga solinishi funksiyalari haqida metodologik yondashuvlar mavjudligi ko'rsatib o'tilgan.
- o'zbek tilidagi iqtisodiy atamalar ko'pincha rus va ingliz tillaridan o'tkazilgan bo'lib, bu terminlarni til tizimiga moslashtirish jarayonlari tilning semantik xususiyatlari bilan bog'liqligi tahlil qilingan.
- iqtisodiy terminologiya sohasidagi standartlashtirish, leksik-semantik modellash va tarjima amaliyotining soddalashtirilishi zarurati turli maqolalarda qayd etilgan.
- shuningdek, iqtisodiy terminlar ingliz, o'zbek va rus tillarida semantik, etimologik va grammatik xususiyatlar bo'yicha tadqiq etilgan ilmiy ishlar mavjud.

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqot jarayonida quyidagi ilmiy usullardan foydalanildi: nazariy tahlil, qiyosiy tahlil, tarjima tahlili, leksik-semantik vositalar

Tahlil va natijalar

1. Terminlarning etimologik va semantik xususiyatlari. O'zbek tilida ko'plab iqtisodiy terminlar tarixan rus va boshqa tillardan kirib kelgan. Masalan, inflatsiya terminining o'zbekcha shakli — inflyatsiya ham rus tilidan o'tib kelgan bo'lsa, rus tilida esa — инфляция ko'rinishida ishlatiladi. Bu terminlarning semantik ma'nosi asosan bir xil bo'lishiga qaramay, fonetik va morfologik tuzilish bo'yicha farqlar mavjud.

2. Leksik-semantik farqlar. Ba'zi terminlar o'zbek tilida semantik kengayish yoki noaniq tarjima bilan ifodalanadi. Rus tilidagidek рынок termini o'zbek tilida bozor shaklida qo'llanadi va semantik spektrda qo'shimcha ma'nolarni o'z ichiga oladi, masalan tijorat, talab va taklif kabi bog'lanishlar. Bu farqlar iqtisodiy jarayonlarni ifodalashda ikki tilning lingvistik madaniy jihatlaridan kelib chiqadi.

3. Tarjima va kommunikativ muammolar. Tarjima amaliyotida ikki til o'rtasida ko'p hollarda ekvivalent topish oson bo'lmaydi, chunki terminlarning tilga xos talaffuzi va semantik to'liqligi farq qiladi. Bu holat o'zaro til o'rganish va ilmiy izlanishlarda noaniqliklar keltirib chiqaradi.

Xulosa va takliflar

O'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, o'zbek va rus tillari o'rtasidagi iqtisodiy terminologiya ko'plab umumiy jihatlarga ega bo'lsa ham, struktura va semantik spektr bo'yicha sezilarli farqlar mavjud. Bu farqlar asosan terminlarning kelib chiqishi, yaratilish mexanizmi va tillararo tarjima jarayonida namoyon bo'ladi.

Birinchidan, o'zbek tilidagi iqtisodiy terminosistema katta qismda rus va boshqa xorijiy tillardan kirib kelgan atamalar orqali shakllangan bo'lib, bu terminlar o'zbek tilining fonetik-morfologik qoidalariga moslashtirib qabul qilingan. Shu bilan birga, mazkur terminlarning semantik maydoni ba'zan rus tilidagidan farqli konseptual boylikka ega bo'lib, ularni to'g'ri tarjima qilishda lingvistik tafovutlar uchraydi. Rus tilida esa ko'plab iqtisodiy atamalar jadal rivojlangan professional leksika tarkibiga kirgan bo'lib, bu terminlar xalqaro iqtisodiy lug'atlar bilan yaqindan bog'liqdir.

Ikkinchidan, qiyosiy tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki, o'zbek tilida ba'zi iqtisodiy atamalar semantik kengayish orqali o'ziga xos ma'nolarni qabul qilgan, bu holat tillararo tarjima jarayonida lug'aviy va kontekstual qarorlar qabul qilishni talab etadi. Rus tilidagi terminologiyada esa ma'no qatlamlari ko'pincha aniq definitsiyalar bilan cheklangan bo'lib, ularni tarjima qilishda mos ekvivalent topish nisbatan sodda bo'lishi mumkin.

Uchinchidan, tadqiqot jarayonida aniqlangan qiyosiy farqlar, terminlarning leksik-grammatik tuzilishi va semantik spektri tillararo kommunikatsiyani soddalashtirish uchun maxsus lug'at va tarjima ko'rsatmalarini talab qiladi. Bu holat, ayniqsa, iqtisodiyot, moliya, soliq-bojxona va biznes sohalaridagi ikki tilli lug'atlarni ishlab chiqish zaruratini ko'rsatadi — bunday lug'atlar terminlar o'rtasidagi mantiqiy moslikni ta'minlab, tarjima va amaliy kommunikatsiyani bir xilda bajarishi uchun zarurdir.

Shu nuqtai nazardan, tadqiqot shuni ko'rsatadiki, o'zbek va rus tillarida iqtisodiy terminologik sistemalar o'rtasida barcha darajalarda moslikni ta'minlash uchun terminlar normativlashtirilishi, ularning funksional vazifasi va semantik spektri bo'yicha takomillashtirilgan lug'at asoslarini yaratish zarur. Bu jarayon respublika miqyosida ta'lim, ilmiy tadqiqot hamda iqtisodiy kommunikatsiya sohalarida ilmiy asoslangan terminologiya standartlarini yaratishga hissa qo'shadi.

Takliflar:

1. Iqtisodiy soha atamalarini o'z ichiga olgan ikki tilli terminologik lug'atlarni ishlab chiqish va uni akademik hamda amaliy doiralarda keng qo'llash;
2. Terminlar tarjimasida semantik moslikni yaxshilash bo'yicha normativ-metodik qo'llanmalar yaratish;
3. Iqtisodiy tilshunoslik va tarjima sohasida pedagogik kurslar va treninglar tashkil etish orqali terminologiya bo'yicha bilimlarni chuqurlashtirish;
4. Xalqaro iqtisodiy atamalar va ularning o'zbek-rus tilidagi ekvivalentlarini standartlashtirish bo'yicha ilmiy ishlarni davom ettirish.

Mazkur tadqiqot natijalari tilshunoslik, terminologiya, tarjima nazariyasi va amaliyotiga oid ilmiy fikrlar rivojiga, shuningdek iqtisodiy kommunikatsiyani mazmunli va samarali tashkil etishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. "O'zbekiston Respublikasining iqtisodiy kengash tomonidan tavsiya etilgan iqtisodiy sohalarda ishlatiladigan terminlar to'g'risida"gi 2000 yilgi 16-sonli qaror.
2. Nazarov S. Istiloh masalasi// Til - imlo masalalari, - Toshkent-Samarqand. 1929,- B 46
3. Tursunov U. O'zbek terminologiyasi masalalari, - Toshkent, 1933; O'sha muallif. Terminologiya masalalari. -Toshkent, 1938; O'sha muallif . Til -terminologiyada burjuaziya intilishlariga qarshi// Науч. Работы УзНИИИС. Т.І. Вып. І. - Ташкент. 1933,- Б 21
4. Oybek. Falsafa terminlari ustida bir qancha so'z //Kitob va inqilob. - 1933, - 1-son B 58
5. Кары-Ниязов Т.Н. История создания узбекской математической терминологии//Материалы к первому съезду ученых Узбекистана. - Ташкент, 1937, - Б 35
6. Musin E. Falsafa terminlari // Kitob va inqilob. Toshkent. 1932. - 2-son. B 112
7. Almuxamedov N. Til va atamachilik to'g'risida // Kitob va inqilob. - 1932. - 3-son. B 76
8. Dadaboyev H. O'zbek terminologiyasi. O'quv qo'llanma. - Toshkent, Nodirabegim. 2020